

Jazyk kontemplativní zkušenosti

Arthur Zajonc

V tomto bodě své cesty se budeme konfrontovat s ožehavou otázkou jazyka kontemplativní zkušenosti. V tom, co jsem až dosud o meditaci psal, jsem se snažil vyvarovat se jazyka, který předpokládá explicitní spirituální kontext kontemplativní praxe. Popsaná cvičení to od nás nevyžadovala. Nicméně jak postupujeme dále a hlouběji, nemůžeme se vyhnout nástroji jazyka a s kontemplativní praxí spojeným metafyzickým souvislostem.

Mystické a duchovní tradice všech dob i kultur vyvinuly obsáhlý deskriptivní systém, který umožňuje předávat určité aspekty kontemplativní zkušenosti těm, kteří sdílejí stejné kulturní zázemí. Takové jazyky vytvořily rozšířené užívání metafor a zvláštního slovníku, v němž smyslové a psychologické pojmosloví kontrastuje s tím, jehož se využívá v transcendentní oblasti duše a ducha.

Zatímco většina současných praktikujících zná z vlastní zkušenosti rozšířené stavy vědomí navozené praxí, zůstávají pochopitelně nejistí či agnostičtí v otázce významu těchto stavů. Lze zkušenosti v meditaci připsat zcela na vrub změnám v mozkové aktivitě nebo musíme překročit materiální základnu vědomí, abychom se k nim přiblížili? Z jistých důvodů, které stručně vysvětlím, se nedomnívám, že vůbec kdy obdržíme na tuto otázku jednoznačnou odpověď. Je možné vědecky dokázat existenci spirituální nemateriální reality? Myslím, že odpověď zní: Ne. Takový důkaz nám vždy bude unikat, ale tato (naplněná) po třeba neznamena, že duch (a Bůh) neexistují. Nepřítomnost důkazu není důkazem nepřítomnosti.

Není překvapením, že tato otázka se v různých podobách a při různých příležitostech vracela při vědeckých diskusích s dalajlámou. Vybavuji si jednu takovou událost v roce 2002 na setkání *Mind and Life* (Mysl a život) věnovaném přirozenosti hmoty a života. Vybraná skupina vědců, fyziků a biologů nabídla detailní materialistický výklad vzniku života a vědomí z hmoty a energie. Zeptal jsem se dalajlámy, zda to bylo ve shodě s jeho pohledem a pohledem tibetského buddhismu na skutečnost. Z jeho hlediska a z hlediska tibetského buddhismu existují dva druhy mysli, jeden, který je zkonstruován a omezen mozkem a tělem, a druhý, který takovým není. Evoluční příběh vyprávěný vědci se tudíž týká vzniku vědomí a jako celek je přijatelný pro první, tělem utvořenou mysl, avšak druhý typ mysli, který překračuje tělo, těmto omezením nepodléhá.

Vědci se na setkání okamžitě zeptali na důkaz takové nemateriální dimenze existence. Mezi mnoha dalšími skutečnostmi dalajlama obširně vylíčil příběhy praktikujících v hlubokých stádiích kontemplace a jejich zprávy o tzv. „čistém světle“, o stavu vědomí, který buddhisté považují za zcela nezávislý na těle. Jak přesvědčivá jsou tato osobní svědectví? Nikdo z vědců při tomto setkání své smýšlení nezměnil. Proč ne? Z definice věci vyplývá, že kontemplativní zkušenost je osobní věcí toho, kdo ji zakouší. Je to osobní poznání. William James před sto lety upozoroval, že mystické zkušenosti mají rozdílné podoby. Takové zkušenosti mohou být zcela přesvědčivé pro toho, kdo je měl, ale postrádají sílu pro ostatní. Jelikož Bůh ani duch se nenechá spoutat obvyklými pravidly vědeckého výzkumu, může být vždycky přijatelně popřen.

Rozdíl mezi čtením a meditační zkušeností

Důkaz, že mysl a nervový systém jsou hluboce propojeny, je nevyvratitelný, ale musíme postupovat pozorně. Jednoduchá analogie postačí. Čtete tuto knihu a existuje stav mozku, který koresponduje s touto zkušeností. Kniha není stavem mozku, skutečnost knihy není zpochybňována existencí neuralgického

korelátu knihy v mozku. Svědectví o spirituální zkušenosti meditujícího s sebou bude rovněž nezbytně nést určitý stav mozku. Tak jako kniha může i zaznamenaná zkušenost poukazovat na další aspekt skutečnost, který přesahuje stav mozku. Neurologické události jako takové jsou nejednoznačné rovněž vzhledem k jejich referentům. Podněty mohou vznikat zvenčí nebo zevnitř. Základní rozdíl mezi knihou a meditační zkušeností je, že s tou první mají zkušenost všichni lidé, kteří vidí a umí číst, zatímco ta druhá je subjektivní. Můžeme se podívat na tuto knihu a potvrdit její existenci, zatímco moje kontemplativní zkušenost náleží jen mně. V tomhle ohledu se vracíme k Williamovi Jamesovi a jeho pozorování: mystické zkušenosti jsou nevyvratitelné jenom pro ty, kteří je měli. Avšak dokonce i ze spirituálního hlediska zřejmě existuje dobrý důvod, že duch takto uniká.

Nejednoznačnost svobody a meditační zkušenost

V knize Fjodora Dostojevského *Bratři Karamazovovi* čelí Velký inkvizitor vracejícímu se Kristu a obviňuje ho z neomluvitelného zločinu. Kvůli svobodě, prohlašuje Inkvizitor, Bůh vydal lidstvo nejistotě, kterou on a církev z lidí sňali. Bůh možná chce být milován svobodně, avšak břemeno svobody je něco, co se lidé ze sebe snaží rychle shodit. Je to pro ně příliš obtížné a takovéto břímě lidství je pouze příčinou utrpení. Odepřít lidstvu nevyvratitelný důkaz existence božství je zločin, míní Inkvizitor.

Na rozdíl od Inkvizitora oceňuji tuto nejednoznačnost, v níž jsme ponecháni, protože nás v této existenciálně důležité oblasti života uchovává svobodně. James měl pravdu, nakonec je rozhodujícím faktorem pouze osobní zkušenost. Meditace bude na každé rovině sama sobě důkazem. Přináší to nějaký osobní prospěch? Smysl meditace budeme muset objevit sami pro sebe, ať si o tom kdokoli říká, co chce. Obdobně je-li duchovní projev kontemplativní zkušenosti pečlivě rozvíjen a prohlubován, bude mojí vlastní manifestací.

To nás může vést k fenomenologickému postoji, který přijímá zkušenosti, tak jak vyvstávají, ale odmítá je interpretovat. V tomto přístupu vidím mnoho rozumného, pokud je podstupován v dobré víře. V mnoha případech získáme jen málo, když hledáme duchovní význam za hranicemi zkušenosti. Zkušenost sama je smysluplná a proměňující. Nicméně si myslím, že striktní neutralita v tomto ohledu není ani životaschopná, ani nápomocná. Tím, jak se meditační zkušenost prohlubuje, jazyk spirituálních tradic je čím dál prospěšnější a na následujících stránkách ukážu jeho přiměřenost. Pokud zůstáváte v této agnostické oblasti, žádám vás o shovívavost a dobrou vůli. Hledáte-li detailnější spirituální kontext, než nabízím já, odkazuji vás na další literaturu o tomto předmětu.

Smyslová meditace

Nejhlubší slova moudrého muže nás učí témuž jako hvízdání vanoucího větru, nebo šumění plynoucí vody.

- Antonio Machado